

A 4382.

Eesti Sotsiaaldemokraatiline Tööliste Partei.

Sotsiaaldemokraatliked kõned ja kirjad nr. 3.

M. Martna:

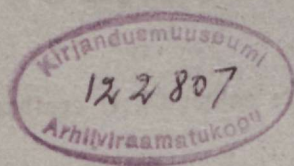
Eesti polgud
ja
Sotsiaaldemokraatia.

Sõjawäelaste rahvuslitselt eraldamine.

Tartus, 1917.

Eesti Kirjastuse-ühisuse „Postimehe“ trükk.

Seletused.

Ceesti sõjaväelaste eraldi-organiseerimise küsimuse lahendamise ei kuulu sotsialdemokratia tehtavate hulka. See peab sõjaväelaste eneste asjaks jääma, s. o. sõjaväelased ise, kes asja üles on võtnud, peavad asja oma poolt valitud organide läbi edasi viia katsuma. Aga oma iselaadi ja oma ulatavuse poolest on see küsimus laialisema tähtsuse saanud, nii et ka sotsialdemokratia selles asjas seisukohta peab võtma. Meil tuleb vaadata ja neid jooni otsida, kas ja mida sotsialdemokratial selle poolt ja vastu ütelda võiks olla.

Särnewatel ridadel on seda teha katsutud.

Sga feltšimehe waade ei pruugi nende i. dade kirjutaja poolt olla, ja nende ridade kirjutaja ei ole selleks veel mitte üleliia wana, et ennast õpetada lasta, kui keegi teine ära suudab näidata, et Ceesti sõjaväelaste eraldi-organiseerimine kahjulik on.

Aga ka niisugusel korral ei tohiks seda organiseerimist mitte demokratiale vastaste keeluabinõudega võimatuks teha, waid sõjaväelastele peaks sedasama wabadust lubatama, mis riigi kodanikud kodanlikes elus enesele nõuavad — ka siis, kui organiseerimine partei waadetele vastu peaks käima.

M. M.

Rahvuslised sõjaväe-õad.

Revolutsiooni mõiduga tertsis kõige pealt soldatite, ja nimelt n. n. võerasrahvaste soldatite seas küsimine üles, kas mitte võimalik ei oleks sõjaväelaste teenistust nõnda korraldada, et, kui iganes võimalik, n. n. võeraste rahvaste pojad oma kodumaal oma teenistusekohuseid täita võitsid, ehl, kui see sõja ajal mitte täielikult võimalik ei peaks olema, siis ometi nõnda kaugelt, kui iganes võimalik. — Kui kõiti nendest rahvustest sõjaväelast nende kodumaale loonbada võimata, siis peaks ometi see võimalik olema, et neid näituseks võitlusserinnal jne. võimalikult rahvuste järele kokku koguda.

Soldatid tunnevad oma elu halbu külgi arusaadaval viisil ise kõige paremine. See on ju ka teiste inimeste juures harilikult nõnda. Sellepärast ei ole sugugi imeks panna, et just soldatid ise oma olukorra parandamise peale mõtlema hakkasid — peale selle, kui nad revolutsioniliste rahvahulkadega käsklaes tsaari trooni ümber olid wisanud ja wabaduse mõidule awitanud.

Peterburis on see mõte otselohu Eesti sõjaväelaste peas tektinud ja mitte kodanliste „rahwajuhtide“ kihutusel, nagu „Kiire“ meeste poolt vastu olles on tähendatud. Alles pärast, kui sõjaväelased selles asjas juba awalikkudel koosolekul mõtteid wahetasid, on need herrad ka asja juure jõudnud ja oma poolehoidmist awaldanud. See oli arusaadaw.

Need etteheited „Kiire“ langri poolt, et sõjaväelaste rahvuslisset korraldamist Läti wabatahtliste falkade mõttes ja nende eeskujul toime panna soowitud, ei ole õiged. Eesti soldatid, kes selle mõttega kõige pealt wälja astusid, et võimalikult kõiti Eesti soldatid isepäinis organiseerida, ei olnud seda mõtet mitte, et Eesti langelaste rootusid elule kutsuda ja nendega — tuleliinile tormata, nagu Läti isamaalased ja tsaari

wõimu alandlikud kumardajad Läti wabatahtliste salgad tule ette surema saatsid.

Eesti sõjaväelastel ei olnud ega ole arwatavaste ka praegu mitte teist, kodanlistele lihtidele — wõib olla — armast plaani, et kodumaale koondudes Eesti kodanlusele iseäralist revolutsioonivastast kaitsewäge sünnitada.

Eesti sõjaväelased andusid ainult oma loomulikule soowile: oma elumõnu ka soldatina nõndapalju tõi ta, kui kare sõjaaeg ja muud wastupidised asjaolud seda teostada lubatsid. Pärast on esialgsele loomutungile muidugi ka kõrwaltsowisid juure tulnud ja mõnesuguste wõimalustega rehkendama hakatud.

Eesti sõjaväelaste rahwuslikelt eraldi organiseerimise küsimus on laialise tähtsuse saanud. Sotsialdemokratia on selle arendamise juures iseäraldi huwitatud. Sellepärast ei ole mitte üleäär, kui nende ridade kirjutaja selle asja sotsialdemokratia seisukohast kõne alla wõtab.

Tsaarivalitsuse praktika.

Igalhel on teada, et tsaarivalitsus soldatid mitte nende kodumaal oma rasket teenistusekohust täita ei lubanud. Selle walitsuse wäewõim eraldas wõimalikult iga nekruti ta kodumaast ja sugurahwast. Ja kasarmutes ei sallitud erirahwusest soldatid kunagi suuremal arvul koos, waid nende arv oli protsentides ära määratud. Nõnda tuli ette, et mitmest rahwusest soldatid ühes kasarmus elades ja teenides üksteisega kõige lihtsamaidki mõtteid wahetada ei wõinud: neil puudus ühine keel, mida nad kõik oleksid osanud. Harilik praktika oli aga see, et näitufels eestlased Poolamaale, Leedumaale jne. saadeti, kuna poolakad, leedulased jne. meie linnadesse toodi.

Walitsusel olid sellega mitmesugused sihid. Kõige pealt see, et sel kombel segi wisatud mehed, kes üksteisega kõige igapäisemaidki mõtteid wahetada ei oska, walju rusita abil kergelt lüas on hoida. Loodeti, et — revolutsiooni sceme sel kombel mitte hõlpsasti idanema ei pease. Selle kõrwal wõis walitsusel seesuguse taktikaga ka wenestamisesiht olla. Kui inimesed oma emaleelest sel kombel lahutatud on, siis — arwas wäewõim — peawad nad wiimaks Wene keele ära õppima! Et inimesed seesuguse surwe all oma kaasawiidud mõistlitust

mõtlemissõimalusest osa kaotada ja tunna juhmuse riski sattuda võitsid, sellest väeõdim muidugi midagi ei hoolinud.

Peaasi aga, mis selle toore taktika selja taga varitjes, oli see, et igal pool sõnakuulelikka püsimehi tarvitada oleks, keda ilma suurema kartuseta — sifemise waenlase vastu tarvitada võiks. Soldatid, kes oma kodumaal teenivad, on rahwa vastu raskem tarvitada! Siin peab mees oma piissi — võib olla — nende vastu pöörama, kes temale armsad, kellega ta sõpruse- ja sugulusesidemetega seotud on. Ta võib nende seas, kelle peale ta tuld peab andma, oma isa ja ema, oma wendi ja õdesid, oma häid sõpru teada. Seal hakkab soldat kaaluma. Ja kaaluma hakkamine on „tuninga kuues“ juba kuritegu. . .

Mõtleme 16. oktobri peale 1905 Tallinnas. Kui siin falkonna Eesti soldatitega tegemist oleks olnud, võib olla, kuritegu oleks tulemata jäänud: lastijad oleksid kartma lüüa võinud — oletades, et soldatid wast sõna ei tahaks kuulda. . . Nüüd aga seda ei olnud. Ja teisel käjutati Eesti soost soldatid wast niisama „heade“ tagajärgedega „sifemist waenlast“, s. o. rahwast tapma. —

Iga rahwas, kes iseenesest ja oma iseseiswusest lugu peab, nõuab ka sel korral, kui ta riitlikelt teiste rahwustega ühendatud on, oma sõjawäelastele oma wäeosasid. Isegi Soomes oli see rahwa loomulik õigus juba wana põhjusseaduse läbi kindlustatud ja Wene wäeõdimu-walitus ei suutnud seda õigust enne 1905. a. ega ka nüüdse sõja ajal ära purustada. Kui Nikolai II aastasaja wahetuse aegu Soome bataljonid ära lõpetas ja Soome noorimehi Wene lasarmutesse rookida katsus, siis astus temale Soome rahwas mehise julguse ja kindlusega vastu, nii et wägew tsaar nelja-aastase asjata katse järel oma käsu tagasi pidi wõtma ja soomlased rahule jätma. Soome bataljonijõud ära häwitades ei ole Wene wõimul nüüd Soomest ainustki meest wõimalik saada. Soomlaste veri jääb õnnelikult walamata, Soomemaal peaseb maailmasõjast majandusliste muhtudega, millest nälja wiletus, mille ees maa praegu seisab, hädaohtlik küllalt on. Uja soomlastel on siiski üks troost: nende meeste veri on walamata!

Seekord oli terve haritud ilm soomlastega. Ra eesklast ei puudunud soomlaste mehise kiitjate seas. . . Iseenesest

m. sta, et Soome sotsiaaldemokraatid esimestes ridadehes Wene wäerõdimu wastu wõitlefid, kuni wiimane järele pidi andma.

Ungria politikamehed walwawad erkalt selle üle, et nende sõjawäe-osalad oma maale jääwad ja rahwuslifelst üheskoos oma teenistufelohuseid täidawad. Isegi Austria n. n. „kroonimaade“ rahwastel, kes oma poliitilisi õigusi wähegi on taistta suutnud, on oma eralbi wäeosad. Koguni Schweitsi kantonites on see põhjusmõte läbi wiidud. Rahu ajal on garnisonid itka u õimalikult kodukantonis, kunagi ei sunnita õhtu-Schweitsi, s. o. prantsufelkeelsete kantonite miilitfamehi Hommitu-Schweitsi, kus Saksia keelt kõneldatakse, ehl ümberpõrdult. Ra nüüd, kus sõjaaegne piiride walwamine seda enam puhtalt läbi ei lase wiia, ei wisata seda siiski mitte üle parda: Hommitu-Schweitsi mehed jääwad oma ette, õhtu-Schweitsi mehed oma ette ja Schweitsi itallased oma ette.

*

Mitte ainult Wenemaal ei tuntud ega tarwitatud seda taktikat, et — wõeraid soldatid „sifemise waenlase“ peale tuld lasta anda! Seda tarwitatakse isegi „wabas“ Schweitsis. Kui suuremate streikide aegu miilitfawäge töõliste wastu on saadetud — ja seda on mitu korda sündinud — siis „juhtus“ itka nõnda, et talupoegadest formeeritud ratsawäe-osalad töõliste wastu saadeti. Talupojad on Schweitsis töõliste klassiwõitluse wastafed. Nendest wõis oodata, et nad walmis on töõliffi oma hobuste jalgade alla tallama. Miilitfa jalawäe-osalad on suuremalt osalt töõliste ridadest sündinud. Neid töõliste wastu ja ta oleks — lardetaw.

Saksamaal näeme sedasama. Seal on sõjawägesid sage-daste selleks tarwitatud, et suuremaid streitfifid ära lammataada, Iga kord õfitti itka niifugused wäeosad, mis teiste riigiosade elanikkudest kokku olid pandud. Wiimane niifugune streigilammataamine oli Reinimaal, Ruhri jõe madalikus. See oli sõelaewanduste töõliste streik. Sinna saadeti soldatid, kelle ridadehes Reinimaa mehi peaaegu ainufelsti ei olnud.

Saksamaalt on meile tuttav, et keiser Wilhelm II ütst-kord nekrutite wannutamise juures oma „kuulfa“ kõne pidas, kus ta lausa wälja ütles, et soldat la oma isa, oma ema, oma wendade ja õdede peale tuld pidada andma, kui aga ülemus seda läsebj! Seda keiserlikku jõduust armustas

tõõliste ajakirjandus walusalt ja tarbelohaselt. Olga „keiserlik“ siht „sisemise waenlase“ vastu sai kõigile päewaselgeks.

Mis on loomulikum kui see, et sõjawäelased tsaari wäewõimu maha murdes kõige pealt ka ise selle piitsahoopide alt wabaks saada soowisid? Muidu ei oleks ju wabadusepäitese koit neile tõsiselt koiduks weel mitte olnud! Ei ole ju tsaarivalitsuse „sisemine waenlane“ mitte revolutsioonilise sõjawäe waenlane, waid selle sõber! On aga waja, et revolutsiooniline sõjawägi oma „sisemise waenlase“ vastu sõjariista peab tarvitama, siis on loomulik, et ta seda oma kodumaal teha võib, sest harilikult waritseb tema tõsine waenlane tema eluhuwisid — kodumaal. Seal on see waenlane temal tuntud, seal teab ta ka, mida ta laitama peab.

See kõik on niisugune tõde, et tõeste arusaamataks jääb, kuidas sotsialdemokratia selle vastu võiks olla. Minult üht wiisi on võimalik selle tee peale jõuda, mille peale „Kiire“ sõbrad end libistada lastsid: kartus Eesti wäikekodanluse kriugete pärast. . . Selle kartuse, s. o. liialdatud rahwuslise wäikekodanluse mõju pärast wõeti seisukoht, mis laudsel teel sinna wälja wiis, kus ütlemata pidi: on see võimalik, sotsialdemokratid laitsewad tsaari wäewõimu rusika poolt peale sunnitud eralamisetaktikat „sisemise waenlase“ pärast ja — wene stamiise sihtide tagaajamisel? See ei wõi õige olla, see peab eksitus olema!

Eesti soldatite organiseerimine.

Huwitaw on kuulda, et Eesti soldatid oma organiseerimise-koosolekutel mitte nii wäga selle peale ei mõelnud, et neil wõerasteelsete inimeste seas, wõeraste pruutide ja kommete all raste elada oli, waid palju enam selle peale, mis sugust head ja kasu oma ette organiseerimine paktuda võib.

Soldatid mõistsid wäga hästi, et revolutsion tsaari wangistamisega mitte weel lõpetatud ei olnud, waid et ta suurte ja uute nõuetega igapähe ette astus: suur riik astus poliitiliselt täitsa uue ajajärgu sisse, igal kodanikul tuli sellega rehtendada, et uus ajajärg ka uusi nõudmisi ühes toob. Soldatid teadsid, et nende poliitiline silmaring kitsas oli. Sest oli ju wana walitsus poliitilise waate ja arusaamise awaramaks saamist kõigi abinõudega taistanud.

Eesti soldatid teadsid väga õigeste, et nende poliitiline filmadeselgitamise ja eneseharimise töö hoopis paremine edeneb võiks, kui nemad suuremal arvul üheskoos elada ja teenida võiksid. Mitte ainult, et neil siis hõlpsam oleks üheskoos ajalehti ja kirjandust muretseda, sel kombel võiksid nad ka seda loota, et soovitud kõnelejad ja agitatorid nende juure oleksid ilmuda võinud.

Ühe Eesti ohvitseri arvamine.

Ma juhtusin hiljuti ühe Eesti ohvitseriga, herra P—ga kokku, kes sõjaväljalt tulnud ja kes mitmes kohas Venemaal teeninud on. Herra P. kõneles niisuguse omaette organiseerimise tähtsusest muu seas järgmist:

Wene sõjaväe teenistuseaeg on sedavõrt pikk, et sellest hea osa soldatite üleüldise hariduse laiendamiseks üle jääks. Sõjatehniliste harjutuste tegemine ja nende äradypimine seda ei keelaks. Aga Wene kasarm ei ole üleüldise hariduse edendamiseks just sünnis koh. Eesti soldatile veel koguni mitte. Olgu Eesti soldati üleüldine haridus kõrgem või madalam kui Wene soldati oma, igatahes on see teistsugune. Kerge oleks seda haridust seal laiendada ja täiendada, kus seda Eesti keeles võiks teha. Nüüd aga peab eestlane ennast võõra keele õppimisega waemama ja alles aastate järel jduab ta nõnda kaugele, et oma üleüldist haridust Wene keeles täiendada võib.

Kasarmuelu kipub hariduse tasapinda üleüldiselt alla liiskuma. Väheha haridusega mehed wajutavad sellele elule oma pitseri peale. . . Eesti soldati hariduse tasapind ei tõuse kasarmus mitte, vaid mees võib õnnest rääkida, kui ta — mitte ei lange. . . Aga ka väljaspool kasarmut ei leia Eesti soldat võõrsil teenides palju seda, mis teda tõstaks ja edendaks. Võõras keel takistab teda iga sammuga peal. Sage-edaast on koguni nii, et elanikud teist keelt kõnelevad kui soldatid kasarmus, näit. Poolamaal, Väike-Venemaal jne. Tuleb ka seda ette, et väeosad mitmest rahvusest kokku on pondud ja et kasarmus mitut keelt kõneldakse, mis eestlasele kõit võõrad on. — Keelega ühtlasi on temale aga ka kõit olud, kõgu ümbrus ja elu võõrad. Oma maal elades loeks ta ajalehti, jääks elu ning liikumisega ühendusse. Kasarmust välja astudes liiguks ta enesele tuttavas ümbruses.

Siindmused avaldaksid tema peale äratavat ja ergutavat mõju. Ta liiguts oma rahva seas, võits Eesti seltsielust osa võtta jne. Eesti linnades oleks Eesti soldatil lerge mitmesugustest hariduslikest kursustest, ettelugemistest jne., mis seal toime panna, osa võtta, kuna see Wene linnades, Poolamaal, Kaukaasias jne. ainult üksikutel võimalik võib olla. — Enesest ütles herra P. järgmist:

On aga ka veel muud. Mina isiklikult löige selle all ei kannatanud. Aga kui ma Eesti sõjaväelaste omaette organisatsioonise võimalusest kuulsin, tekkis ka minu rinnus soov kodumaale tulla. Ma olin enesega kahewahel ja küsisin, kas see samm õige on. Mitte poliitilised kaalumused ei olnud meelitamas. Aga — kodumaa tõmbas, ma tulin siia. . .

Eesti ja Wene sõjameeste wahelorrast.

(Soomemaa Eesti Sõjaväelaste Teatajast.)

Ilmasõda on meid eestlast wene lastega üheskoos wõitlema sundinud. See asjaolu löi ühede ja teiste wahel mõnesuguse wahelorra.

Wana Wenemaa langenud hirmuwalitsus ajas meid kõvasti wälja, jundis meid sõjameesteks hakkama, „wimise were silgani keisrit, usku ja hamaad wõlmitse ja seemistse waenlaste wastu laitsma“. Ja teadmisega, et meil midagi oma ei ole, et meilt kõik wõetud, et meid alla põrmusse surutud ja tallatud, pidime nende hamaad ja nende usku laitema, kes meid surwe ja ifte all hoidjüd, kes meilt inimese — riigi täieliku kodaniku — digused ära wõtsid. Eestlased olid ife endile abelaid tegema pandud.

Enam ehl vähem sarnase tundega astus iga Eesti poeg Wene sõjawäe ridadesse.

Hirmuwalitsus kullus, langes kofku meie surujate wõim, hakkas olema wabariit, sai uus walitsus. Kõigile lubati, rahwuse ja usu peale waatamata, täieliku riigikodaniku digused. Meie eestlaste elu, teenistus sõjameestena, näis enesele mõtte saanud olewat, sest uus lord lubas palju, mille eest elu kaalu peale panemine kallis hind pole.

Wenelased waatajüd wana walitsuse ajal eestlaste kui ifiku peale, kes rahwuse poolest neist palju alamal astmel seijab, kes pool sakslane, pool äraandja. Eestlane oli wenelaste silmis kahtlane ifik, leda tõugati, leda hästi ei sallitud, ehl salliti teda ainult sellepärast, et sallima pidit. Sgal sündsal juhtumisel wisati temale „tshuhna seisust“ nina peale, anti mõista, et eestlane on olemus, kelle naha sees keegi wenelane olla ei raba.

Eestlastega käidi paljudes polludes halwaste ümber, ifeärants wana walitsuse ajal, kus wenelastel endilgi sõna wastukõitlemise digust polnud; muulastest rääkimata. Paljude faktide põhjal võib ütelda, et eestlastega haawawalt ümber käisid nende otselobesed ülemad roodudes, ühe- ja kahe-paela-mehed, kui harilikest hallist soldati massest pulja wõrt

õrjemale tõusnud isikud, seda enam, mida vähem nende haridus, wäljaarenemine ja mida kitsam nende filmaring oli. Eestlasti suuniti rohkem taga, kui teisi, selle määrati raskemad tööd, neid suuniti rohkem karulikeenistustil landma; ühe lõnaga, eestlased pidid tihti need tööd ära tegema mida wenelased teha ei tahtnud ehk teha ei witsinud. Muidugi oli mõnes kohas eestlastega ümberkäimine parem, kuid üldiselt, kehtelt kogu wõttes, oli nende seisuford halb, ja nende wastu oldi halb, nagu „muulaste“ wastu igal pool.

Eesti wisa iseloom ja waimukindlus sai sellest siiski üle, kas tagasihoidlikkuse, wastuhaawamiste wõi wastupõlguse läbi. Wiimased aejalud tegid wahetorra weel terawamaks. Põigiliselt küsib lugeja, millega eestlaste ja wenelaste wahetorra terawust seletada? Põhjusti tõdestuseks leiame minewikust ja olewikust.

Juba 1905. 1906. aasta rewolutsionilised liikumised ja tungid wabaduse poole Eestimaa loid eestlastele tuuluse ja pöörasid Wene fetskonna täbelepanemise nende peale. Balti jassad ja Wene „mustad-mehed“ hakkasid eestlasti mitmesugustel poliitistel ja isiklistel kasuotswatel põhjustel „tõrwama“, neid lahkpüüetes ja truudusetuses Wenemaa wastu süüdistama. See poliitika õnnestas mustasaja-meestel, ja pea leidsid eestlased oma nime Wene poliitika mustalt tahwiilt suurte tähtedega kirjutatud. Siis, Eesti kõrgem kultuur, ülem arenemiseaste, parem mojawadusline seis, rahwa wisam ja kindlam iseloom, sihilamad püüded parema tulewiku ja bea käeläigu poole tõstsid teatud ringides labedust. Rumalamad, vähem edenenud isikud hakkasid eestlasti lojuni wihtama. Wana Wenemaa oli sakslasrega laialt üle ujutatud, ja iga muulast-haritlast peeti sakslaseks. Tuli praegune sõda, siis muutusid sakslased — endised sõbrad — waentasteks, muulased aid weel „lahk-laiemateks“, sest wenelaste arwamise järele oli eestlaste maa „pool sakslastatud“. Kui suur ilma sõda eestlasti suuremal määral sõjateenistusse kistus, siis muutus ka wahetorra küsimus enam-wähem laiaks-maks. Eestlased tundsid juba esimejel teenistusepäewal külma wastu-wõtmist, leidsid endi pealt läsiwaid, lahklustawaid pilksid, mis pärast haawawaks ümberkäimiseks muutusid. Sellepärast muljus wana orjastatud Wenemaa sõjateenistus muulasti üliwäga. Sõjateenistus oli üldiselt funduslik, tarwilik¹⁾; sellepärast potnud temast sellegil pääsmist. Iga tahtlane eestlane pidi teenima, kui põlatud isik. Paljud eestlased said oma waimu üleolemisega ümbrisewast maskest „siledalt“ üle, aga nõrgemad iseloomud püüdsid wenestuda, ehk katsusid igasuguste obindudega sõjateenistusest wabaks saada. Hakati liikmeid wigastama, terwist rittuma, hakati „troonu teenistusest“ tõrwale hoidma jne. Eesti loid, et aga sest wäljalannatamataks läinud soldati-elust pääseda. Kõik need alatamad abinoud kutsus wana waltitus elule, sest „jame pall tarwitab jämedat talwa“, ja waltitus tarwitas ise weel alatumaid abinoud, mis inimeste kannatuselarika üle jooksema pani. Et Eesti sõjameeste hulgas „tõrwalehoidmist“ ja „jalapaistetutü“ palju ette tuli, hakati asja uurima. Arstid leidsid, et eestlased endil plaanikindlalt ter-

1) Et sõjateenistus „tarwilik“ on, seda sotsialdemokratia sellel kujul õigeks ei tunnista.

wist ja liikmeid rikuvad, leiti üles haigus, millele nimelt pandi „Eesti haigus“ (jala sääre ja põlve teadmata põhjustel paistetamine ja „saladuslikud mühud“). Nii eht teistigi: eestlaste haigusi hakati „wigu-riteks“ pidama, ja selle all langes suurem osa süüdi ausate inimeste laela, nagu see alati juhtub. Eestlaste peale tõsteti raste süükoorem ja orjustati üleüldiselt: eestlased ei taha teenida, ei taha soldatid olla, ei taha isamaad kaitsta ja hoiawad endid wäeteenistusest sibilikult tõrwa. Sarnane wormel tõi eestlastele menelaste ja teiste rahwaste filmis halwa kuulsuse. Ja eestlastel sai sarnane seisukord, kui kärbsel tõrwa potti kukkudes. Selle seisukorra lõi meile keisriwalitsus. Ta rõhus meid minewisus, rikkus meie olemiku ja jättis waremud meie tulewikule.

Kui wenelased meid wana walitsuse ajal nii raskelt süüdistasid siis käsimme nüüd, kus awalikult küsida wõime: Kas andis see walitsus meile midagi? Kas hoolitses ta meie eest? Kas oli meil midagi, mille eest meie sõtta olime kututud? Wastused! — M il ei olnud midagi, peole meie füüsilise keha, orjastatud aju, ahelatesse needitud waimuannid, meilt wõeti kõik, meie digused, meie keel, meie au! Meie seisime kui wesi tammi taga! Walitsus rõhus meid! Meid kutsuti „ustu, keisrit ja isamaad“ kaitsema wälistate ja sisemiste waenlaste wastu. Meie ust oli jurwe all! Keiser oli deopot! Isamaa oli Balti sakste käes. Meie ise olime seegmised waenlased riigis, aga ometi nõuti meilt sõjas werd, elu, jõudu, wara. Meie pidime andma, digem meilt wõeti ilma meilt luba küsimata, sest meie olime andma õppinud. Tänu meie selle eest ei tahtnud, nõudsi me inimese digust, et elada. Digust ei antud, meie olime sunnitud põranda all hingitsema. Heast, seltsimehe-llisest wahetorrast ei olnud siin juttugi. Tehtis üksteise wihamine wenelaste ja eestlaste wahel ja sõbralisest ühestöötamisest ei tulnud midagi välja. Sarnase wara püüdis meile Wene keisri walitsus. Rewo- lution tõi meile wabaduse waremete peal. Wana korra sambad lan- gesid, aga palju tugeid on weel praegu püümas. Arwati kõik wana kadunud olemat, arwati mængides uut lodu luua: eestl. Korralagedus sai ohjad oma kätte, riigi todanikkude masse madala waimlise pinna ja seltskondlisse lagwatuse puuduse tõttu. Hakkab hiiglawõrk: riigi seegmise korralduse eest. Rõdigile rahwastele lubatakse täielik enesemää- ramise wõimalus, lubatakse wabalt oma seegmisi asju korraldada, luba- takse kaotada kõik usu ja rahwuse kitsendused. Suur Wenemaa hingas esimese sõdnu elutoowat õhku: orjad olid wabaks lastud.

Ka meie eestlased saime wabadeks paljudest kitsendustest ja meilegi hakkasime sammuma tõuswa päikese poole. Kuid kõik lubatud digused ei ole weel teostatud, palju on tõotatud anda, aga antud on ainult osa. Kõiki lubamisi pole täidetud. Elu nõuab tegusid, aga suu- red sõnad ilma teostufeta kõigutawad nende üttelejate autoriteeti. Täht- mata pugest hingese kahtlus uue walitsuse wõimise wastu. Kõik eest- lased hüüdsid: andke meile, mis meie oma, paljaid lubamisi meie enam ei usu. Siitamaale klla weel ootame. Lubaduste mittetäitmine teeb wahetorra ainult weel õredamaks.

Walitsuses hakati kartma. Sakati „aru saama“, et wabadusi ja autonomiat wõga õhtralt oll lingitud uue wabaduse saamise puhul. Hakkas wastulaineid läima. Meie Eesti seegmine korraldus ei saanud

fugugi nii wabalt minna, kui lubati, ja taikstust loodi melle juba esimeste sammude peal igas ettevõttes. Peetumus lootustes!!!

Aga Eesti sõjamehed on tänulikud ka wäheste eest. Nad otsustasid terve Wenemaa ja Eesti wabadust taistada, mille eest oma elu walmis olid tulde wiima. Tähti seitsimehi wenelasi andata endi paremate jõudude andmisega, mis tõige tarbelohasemalt oleks organiseeritud. Tähti Eesti autonoomiat, mis jõudude utilitseerimist maksimumini wõimaldaks.

Peab ütleva — uus lord parandas Wene ja Eesti soldatite wahelorda. Kuid Eesti polgud ja autonoomia ajasid asjad uueste saasi ja wenelane-soldat waatas eestlast-soldatit endise pilguga, oletades temas kõiksugu erinemisestungisid ja lahkpüüdeid. Ka paljud Wene paremad feltkonnategelased, ohwitserid, tulid Eesti autonoomiale üsna külmalts wastu. Soldatid ja laiem masse sai asju hoopis pöörafelt aru. „Wõti tsuhna tahab autonoomiat! siis peatlime famojedidele ka autonoomia andma!“ Wõidugi leidub ka wenelasi, kes meid meie plüüetes andata tahawad.

Suurem hull on meid aga kahjaks waleste mõistnud, sest nad ei ole ise weel wabadusele küpsed, nad ootawad küll enese wäikse „mina“ õigusi hinnata, aga teistele ei taha nad endi kõrwal wabadust anda, f. o. teisi endi kõrwal ühesugustena näha.

Nii siis, paberi peal on lubadused, paberi peal on teadused. Koosolekul tõned, suured sõnad, pilwihõlmwad mõtted. Etus aga woolab ajakäik lisesugu wooludena. Etus on alati wahel walitsewa rahwa ja matitjetawa rahwa wahel, on alati wahel ühe ja teise kodaniku wahel. Meil tuleb weel kaua oodata, kuni sõbrad wenelased meid dieti mõistma hakkawad. Meie peame neie näitama ja selgeis tegema oma tahteid. Peame wõimsalt endi õiguste eest üles astuma. Nõrkadele antakse sefsukohi teiste selja taha, sest ilm austab ainult neid, kes endid jõuga austama sunniwad.

Oleme meie eestlased lord wabadeks kodanikkudeks tunnistatud, siis tarwitagem wõimalusi noores wabaduses, kaswatagem endid, et meie suudaksime endise seijutohta wõita, mitte ainult seda hoida, mis meil on. Kui siiski naabrid meie peale kadeda, lahklustawa pilguga piluwad, siis teadlem, et see alati nii on olnud, on, saab ja peab nii olema. Meie eestlased unustame wäiksed tülid, arusaamatused, ühine meie teiste rahwustega, õpime teiste hingest aru saama ja teiste püüdeid austama. Ainult lollid ja egoistid, litjarinnalised marurahwustlased loobiwad teisi rahwaid portiga, meie eestlased, arwan ma, oleme sellest kõrgemale tõusnud. Meie peame oma wahelorda parandama, sest sarnased tülid ja derumised ei ole meie tõsisele tööle mitte sõndsad, waid esinewad komistuskuidena kultura teedel. Meie teeme Wene sõpradele selget, et Wenemaa ainult siis waba saab olema, kui tõli tema rahwad-kodanikud wabaks saawad; muudu tuleb sarnane lugu, nagu siis, kui uue hoone ehitamise puhul mäda pall seinu sisse panakse. Minu e näib, nagu oleks meie uue riigihooone sebas mitu mäda palli. Sunnewad aga kõik rahwad endid wabadena, ühesugustena ühesõiguslastena riigikodanikkudena, siis langewad sarnased „külad küsimused“ ja derumised ära ja Suur Riik wõib wabana loowale ja asutawale tööle hakata.

Celolew kirjeldus nimus „Soomemaa Eesti Sõjaväelaste Teataja“ I. nris. Karl Ungermanni poolt. Nende ridade kirjutaja on niisamasuguseid kirjeldusi ta mujalt kuulnud. Ennenimetatud ohvitseri, herra P. sellekohased teated olid täitsa sedasama laadi. Eesti soldat tunneb enese nagu Suhtatriinu seisukohas olevat. Tehtu ta oma tööd ja täitku ta oma lāsud kõige täpipealsemalt, ta jääb ilta selleks, keda nokitakse, narritakse ja taga aetakse — ainult sellepärast, et ta ennast puuduliku keeleostamise pärast kaitsta ei saa. Selle juures on tema narrivad sagedaste niisugused kasarmu seltsimehed, kes teenistusesse astudes kümmetki kirjutada ei osanud ja kellele alles kasarmus ühtikuid rahasid tundma õpetati. Et niisugune alandaw seisuford hingeliselt alla surub ja mõnitord moraaliliselt kõige halbu tagajärgi võib sünnitada, on igapähele arusaadaw.

Üks sõjaväelane teadis tuleliinilt järgmise ülikurwa juhtumise: Saadeti jalk eestlasti kõse eesmähtide kohtadele. Nad ostasid Wene keelt väga puudulikult. Kõse rewideeriti neid. Küsimise peale, kas nad endid wangi anda tahaksid, wastas keegi nõnda, et küsija sellest jaatama wastuse arwas kuulnud olevat. Dnnetumad mehed wiidi kurjategijatena oma kuulipildujate ette ja — lasti furnuks, ainult, et nad Wene keelt ei osanud ja sellepärast küsimise peale kõiget wastust ei mõistnud anda!

Eesti sõjaväelaste organiseerimise lühikene ülevaade.

Et nende ridade kirjutaja alles hiljuti kodumaale tagasi jõudis, ei olnud tal asjakäiku haratusest peale mitte võimalik isiklikult tähele panna. Sellepärast pööras ta kellegi poole, kes algusest peale sõjaväelaste organiseerimise ligidal on seisnud, ja palus sealtpoolt lühikest ülevaadet. Lisame juure, et selle ülevaate kirjutaja ise soldat ja sotsiaaldemokrat on. Tema kirjutab:

Peterburis tärkas soldatite keskel mõte Eesti sõjamehi kodumaale koondada aprilli algul, esimestel rewolutsiooni nädalatel. Seda küsimust harutati sõjaväeliste koosolekul tel Saani kirikukooli saalis. Räägiti poolt ja vastu. Poolt toodi järgmised põhjendused: kodumaal olles võitsid sõjamehed poliitilise elusti osa wõtta, mida nemad Wene poltudes laialipil-

latult mitte teha ei saa — keele oskamatuse pärast; neid oleks tervem organiseerida; wäheneks ajutiselt Cestimaal olemate wenelase mõju, kes kohalisi olusid ei tunne; ei ole enam tsaariaegseid põhjusti soldatid oma kodumaast eemal hoida. Soowiti kodumaal seiswaid wägesid, garnisonisid, eestlastest kokku seada, sest loomulikult tunneksid eestlased ennast kodumaal paremine kui wenelaste seas ja wenelased wahetaksid arwatawaste eestlastega hea meelega oma kohad, kui esimesed Wenemaale paigutataks. Kõik poolträäkijad soowitasid aga ainult niisuguseid wäeosasid, mis kodumaale jääksid ja sealt mitte ära ei wiidaks (sel ajal räägiti palju sakslaste maale tuleku wõimalustest) ja mis mitte Läti bataljonide sarnased ei oleks, keda Wene walitsus wast meelega häwitada katsus. Wasturääkijad põhjendasid oma seisupaika sellega, et eestlasi kui wäikerahwast hoidma peab, et kaotused palju suuremad olla wõiwad, kui kõik eestlased ühte kohta koondatud on ja kui seal siis mõni suur lahing juhtuks tulema; et eestlased üksi Cestimaad kaitsta ei suuda (seda ei arwanud aga ka mitte keegi ainult eestlaste kätte anda); et oma polkude asutamine wenelaste seas tartust peaks äratama, nagu tahaksid eestlased Wenemaast lahku lüüa.

Enne lihawõtet ei tehtud Peterburis mingisugust otsust.

Polkude asutamise mõte oli umbes selsamal ajal ka Tallinnas sõjawäeliste seas tärnanud. Grand Marinas peeti koosolek ära (umbes 500 meest), kus büroo waliti, kes seda mõtet teostama pidi hakkama.

Lihawõtte ajal saadi kindluse staabist teada, et ehl võimalik oleks kahte uueste asutatawat kindlusepolku eestlastest kokku seada. Nendes polkudes oli küll juba mõni Wene rood sees, aga arwati wõimalikult neid teiste polkudesse mahutada. Tallinnas ja ka Peterburis otsustati seda mõtet läbi katsuda wiia. Tallinnas otsustas seda büroo, Peterburis — wäeosjade saadikute koosolek, kus keskkomitee waliti.

Tallinna kindluse staabi soowi peale, kindlusepolkudesse ainult eestlasi wõtta, saatis kindralstaab käsu üle Wenemaa, et eestlasi, kes nendes polkudes teenida soowiwad, kiirelt Tallinna saadetak. Neid hakati ka Tallinna saatma. Muu seas saadeti Peterburi keskkomitee läbi kohe alguses üle kahe tuhanda mehe Peterburi ümbuses seiswatest polkudest, kes rewolutsiooni algul terwelt Peterburi tõttasid, et wana korra

lufutamise juures abiks olla. Neid mehi woolas ka mujalt Tallinna, nõnda et nende arv warsti üle 6000 ulatas. Sinna saadeti ainult neid mehi, kes sinna ise soowisid minna. Soowijaid oli aga nõnda palju, et pärast, kui saatmine seisma pandi, soldatite seas nurin tõusis, miks need ja mitte teised lohe hataruses ära saadetud pole. Ja saatmine pidi seisma jääma, sest ülewalnimetatud käsu põhjal oleks wõinud Tallinna 10-tuhandete kaupa Eesti soldatid kogu koguda, kuna neid kuhugi mahutada ei oleks wõinud. Sest wahupeal oli selgunud, et eestlaste kindlusepolludeesse mahutada ei saa, nendes polludes olewate wenelaste wastuseisemisel, mida Tallinna t. ja s. s. nõutogu toetas. Uute pollude lubamisega tuli aga taktistus. Peterburi soldatite saabitute nõutogu tunnistas küll põhjusmõttelikult rahwuste enesemääramise ja enesekorralduse õiguse maksuks, aga tegelikult ei arwanud tema wõimalikult praegusel ajal uute rahwusliste pollude juurdeasutamist lubada. Ainult neid lubas tema täiendada, mis olemas. Reffkomitee katsus ühes Tallinna büroo esitajatega läbi wiia, et Eesti polgud juridiliselt olewatets tunnistataks, sest mehed olid Tallinnas koos, riided olid neil käes jne. Sel ajal määrati Kerensti sõjaministriks ja see otsustas küsimuse nõnda, et Tallinnas olewatest Eesti soldatitest üks wäljapõlt formeeritaks, mis selleks otstarbeks 1. armee piirkonda üle wiidaks. Sellele saadi pärast üks tagawarabataljon (1000-meheline) juurde ja mehed wiidi Rakweresse.

Kui pollude asutamise küsimus Peterburi soldatite s. nõutogus ja selle täidesaatwas Komitees harutusel oli, siis oli sinna mitu protesti sisse antud (üks Peterburi Eriksoni wabriku tööliste poolt), kus muu seas toonitati, et pollusid kodanlikes elemendid kontr-rewolutsiooni toimepanemiseks organiseeriwad. Nende protestide peale ei pandud seal aga suurt rõhku. Peapõhjusets, miks uute pollude asutamist ei lubatud, oli see, et ta wäikewenelased sel ajal omale pollude asutamise luba nõudsid. Wäikewenelasi-sõjawäelisi on aga üle kahe miljoni. Kardeti, et see suurt segadust wäerinnal sünnitab, kui need kõik rahwuslisteks polludeks korraldataks.

Eesti soldatite keskel tärkas pollude asutamise mõte revolutsiooni algul mitmes kohas korraga (peale Peterburi ja Tallinna — Soomes, Moskwas jne.) Arwati, et rahwuste järele loondatud sõjawäe-osade eitawad küljed revolutsiooni

läbi kaibunud on; peale selle ei tahetud neid ka mitte endiste eeskujul, näit. Läti bataljonide moodi, organiseerida. Sellel mõttel ei olnud midagi ühist kodanlaste poolt ülesõdetud „mõtete liitumapanemisega“, mida wana torra ajal mõnes kohas toimetati. Eesti polkude asutamiseft wõtsid hakatuseft saadid ka sotsialistid — peale „Kiire“ meeste — osa. Ja praegu on l. Eesti polgu komitee esimees sotsialist. Kui mõnes kodanlises ja ka sotsialistilises ringkonnas usk walitseb, et kodanlased Eesti polkusi oma kontr-rewolutsioniliste plaanide läbiwiimiseks tarwitada wõiwad, siis ei wõi seda usku nendelt ju wõtta. See usk on aga põhjendamata. Eesti polgud oleksid kontr-rewolutsioni otstarbeks niisama palju tarwitatawad, kui igasugune teine praeguse aja Wene sõjawäe revolutsioniline poll. Nendes on mitmesugused woolud esitatud, mis mitte täieste wälja kujunenud pole. Need woolud tarwitawad organiseerimist. Kui „Kiire“ mehed aga Eesti polkudeft kui kodanlaste tööriistast kõnelda wõitsid, siis oleks selle peapõhjus selles, et nemad ise hakatuseft saadid cma taktita ülesastumistega Eesti polkude wastu igasuguse agiteerimisewõimaluse omale nendes ära on häwitanud.

Küsimised ja wastused.

Et küsimust wõimalikult mitmekülgselt walguštada, kat-
sus nende riwade kirjutaja sõjawäelaste eneste käest teateid
saada. Nendele pandi teatawad küsimised ette. Kirjalikult
saadud wastustest awaldame kahe mehe omad. — Wastu-
kõnelemaid teateid ei ole kirjutaja suusõnaliselt ega ka kirja-
likult saanud. — Allpool awaldame küsimised ja wastused.

Esimene küsimine.

Kas wõib seda teed ja wiisi, kuidas Eesti sõjaräelased
endid rahvuslifest organiseerima hakkasid ja kuidas nad seda
senini on teinud, demokraatlikult nimetada? Ma mõtlen järg-
mist: kui wõimalik oleks olnud küsimust sõjawäelaste eneste
keskel hääletamise alla wõtta, kas oleks Eesti sõjawäelaste
enamus selle poolt olnud, kas otjustati asja mõnes kohas
nõnda ja misuguste tagajärgedega?

Esimene vastus.

Peterburis otsustas Eesti sõjaväelaste saadikute nõukogu sammusid astuda, et eestlased rahvuslikelt eraldatud polkudesse asendataks. Nõukogus olid Peterburis ja selle ümbruses teeninud soldatid esitatud. Iga viietümne mehe kohta oli üks saadik valitud. Saadikud olid oma volitajatega enne otsuse tegemist selle küsimuse üle läbi rääkinud. Tallinnasse eestlastest kindlusepolkude asutamise vastu andsid nõukogus oma hääled ainult 2 või 3 saadikut, kuna üleüldse ligi 6000 meest saadikute läbi esitatud oli. Kui väljapolkude küsimus harutusele tuli, siis tegi seesama ajutus jaatava otsuse ühel häälel. Viimasel korral olid sealt küll juba kindlusepolkude vastased lahtunud.

Tallinnas otsustas neid küsimusi Eesti sõjaväelaste büroo, kes ühel sõjaväelaste koosolekul, kus umbes 500 meest koos oli, valitud. Niipalju kui mina tean, ei hoidnud büroo oma volitajatega alalist fidet alal, nõnda et ta mõne lähtsa küsimuse vastu täiesti iseseisvalt otsustas. Et selle vastu aga sõjaväelaste seas protesti oleks tõstetud, ei ole kuulnud.

Kuidas teistes kohtades toimetati, seda ma ei tea.

Teine vastus.

1) Praktilises elus on soom, isepäinis asetatud olla — s. o. Eesti polkusi luua — just soldatite soom. Alguses olid ohvitserid Soomes selle vastu — kartuses, et eraldatutena valitsuse poolt võib neid polkusi kergemine tule alla saata ja rahva werd välja pumbata. Ainult pikkade ja ägedate vaielduste tõttu, mis aprilli lõpu poole ja maikuu läbi kestsid, jõudsid Wiiburi ja ümbruse garnisonide ohvitserid selles ühisele arvamisele, kui kõik argumendid poolt ja vastu üleüldistel koosolekutel ja ka kitsamas ohvitseride ringis läbi olid harutatud. Raugeft suuremal hulgal soldatitel oli aga juba alguseft peale seisukoht kindel ja nimelt jaatavas mõttes Wiiburis hääletatud. Bataljonis, kus mina teenin, on kõik poolt ja ootavad kannatamatalt aega, kunas saaks üle kolida.

Ra teistest Soomemaa garnisonidest ja Peterburist olen jedefama kuulnud. Lappeenrannas olid soldatid — umbes 2 roodu — juba valmis ära Tallinnasse sõitma olnud; olid ise-

endid organiseerinud, kuid ei leidnud sõiduabindusi. Seni tulnud sõnum, et üleminet ära teelatud.

2) Kuulipildujate „Magima“ komando 1-seß Eesti polgus on just peaaesjalikult soldatite eneste initsiatiivil komplekteeritud, nagu ma Rakveres leitn. Sõggi asju arendades andmete järele otsusele wõisin tulla.

Rakveres olles tuli mitmel kohal soldatitega miitingit pidada. Itka ja itka toodi polgu-ülema Tõnnissoni wastu süüdistus ette, et „Tõnnisson on burshui ja sellepärast Eesti polkude wastane. Tema tahab polku laiali ajada.“ Minul ja leitn. Kääritul tuli palju seisukoha selgitamiseks rääkida, et mitte polgu-ülem Tõnnisson süüdi pole, waid wastutõõtamine tuleb Peterburist s. ja t. j. nõukogust, kellel wiltu waade on. Soldatid, kes polgu staabidesse ära ei mahtunud, olid kõik aeg väga ärewil, kartuses, et neid üleüldistes polkudesse tagasi saadetakse.

Teine küsimine.

Et Eesti sõjawäelaste rewolutsiooni'ist meeoleolu ja energiat kuidagi hinnata, oleks huwitaw teada, kas ja kui palju neid rewolutsiooni päwil Peterburisse kokku kogus ja kuidas wõtsid nad wana torra kututamisest osa? Kas oli eestlasi ka nende 25.000 seas, kellest wäljamaale teatati, et nad rewolutsiooni poole löönud?

Esimene wastus.

Üleüldse oli Eesti sõjawäelasi Peterburis ja selle ümbruses rewolutsiooni ajal üle 15.000. Eestlaste meeleawaldusest wõttis neid ligi 15 tuhat osa. Kaardiwäe polkudes, mis esimestena rewolutsiooni poole läid, oli kaunis palju eestlasi. Rindlaid arwusi selle kohta küll ei ole. Ka Peterburi ümbruses seiswates polkudes, kes rewolutsiooni ajal Peterburi tulid, oli palju eestlasi. Nõnda oli näit. R.-s kahe tagawarapolgus üle 2000 eestlaste. 28. webruaril läksid need ühes teisega Peterburi. Ja esimesed mehed, keda Peterburi teftkomitee omal ajal Tallinna saatis, olid nendest tagawarapolkudest wõetud. Ka rewolutsiooni ohwrite nimetirjas leidus Eesti nimesid.

Teine wastus.

Umber 14.000, aga wõib olla rohlemgi. Wõlõnia polgus, mis esimesena rahwa poole üle läks, olla eestlaste

protsent hästi suur. Minu äranägemise järele mitte vähem kui 500 meest. Samuti Retscholmi post. Olen komandode nimesid unustanud, kuid räägiti palju kuulipildujate ja autojuhtide komandode eestlastest, kui iseäranis elawat ja määravat osa mänginud revolutsionäridest. Ülesastumine olnud wankumata, ijeteadem. Rahtlejatele üteldud nii mõni lühikene sõna ja lükatud autodest maha, mille eest kuulust „tshuhnat“ kuulda saadud.

Kolmas küsimine.

Ras awaldati sõjawäelaste-sotsialdemokratide poolt eestlaste rahwuslike organiseerimise kohta sellesarnaseid kartusi, nagu neid pärast „Kiire“ poolt ette on toodud?

Esimene wastus.

Ma ei mäleta, et ma sõjawäelaste koosolekutel midagi farnast kuulnud oleksin, igatahes mitte esimestel koosolekutel, kus postude asutamise küsimust otsustati ja kus sotsialdemokratid protesteerijate hulgas ei näinud olewat. Pärastpoole aga, kui „Kiire“ mehed oma protesti-koosolekuid organiseerisid, siis wõis nendel koosolekutel ka sõjamehi näha, kui ka wähesel määdul. Igatahes ei julenud sõjawäelaste koosolekutel keegi kartust awaldada, et Eesti polgud kodanlaste töörüistats wõiksid saada. Seda oleksid sõjamehed omale haawawaks pidanud ja niisuguse kartuse awaldaja käsi ei oleks arwatawaste mitte hästi täinud.

Teine wastus.

Ei ole kindlate sotsialdemokratlike waadetega soldatitega tolku puutunud. Need, kes ennast selleks nimetawad, esinewad niisugustes küsimistes launis wähesse arusaamisega. Tüüpiline „Kiire“ mees muudab oma waateid wiimse „Kiire“ numbri järele. Waielustel lõpewad warsti nende argumendid ja saad neilt imelikka asju kuulda. Nii sain ühel improwiseeritud miitingul Wiiburis waieluse loomulikult lõpul järgmise resümee: „Meie ei wõi Teid uskuda, Teie olete liig tark.“ Seletasin, et sotsialismuus pole usu-asi, waid mõistuse-asi. Niisuguste fanatistustega pole palju ära teha. Teised, enam tafakaalus karakterid, kes sealjuures ka enam kompetent näwad, wastawad: „Ja, meie ei ole „Kiirega“ mitte igas asjas nõus, kuid ta on töölisteklassi häälendanaja.“ Wiibur i s-d-est

olid ainult 2 meest kindlad Eesti poollude wastased ja argumenteerisid „Kiire“ sõnadega, nii siis mitte oma käest. Teised olid kahtlejad ehk poollude poolehoidjad.

Neljas küsimine.

Kas oleksid Eesti sõjaväelased ka sel korral, kui kodumaal kindlalt tule ette minemist oodata ehk karta oleks olnud, endid kodumaal ise väeosadena organiseerida soovinud?

Esimene vastus.

Need mehed, kellel marsiroodudes väerinnale minet ees oli, oleksid igatahes parema meelega kodumaal tule alla läinud. Kellel „soojad kohad“ olid, need ei tulnud nüüd ka mitte sealt ära. Urwatavaste oleks wast tung siis küll vähem olnud, mis ju ka üsna loomulik on. Sest elu on ka soldatil hoidmisewäärt.

Teine vastus.

Raugelt suurem osa oli walmis igal tingimisel. Mõned leiawad, et nad just selleks kodumaale tahawad, et seda tegehitult kaitsta. Mõned wastawad — „kui juba sõjas surra, siis parema meelega küll kodumaal sakslaste wastu wõideldes“.

Peterburis on üleüldisel Eesti sõjaväelaste koosolekul Palee platsil mehed wande annud, et nad walmis on wõitlema ja surema Eestimaa, kui neile teada anti, et neid just Saksa dessandi wastu wõitlemiseks tahetakse kodumaale tuua.

Viies küsimine.

Kas toodi nõupidamistel, kus oma ette organiseerimise küsimus läbi rääkida oli, rahvus-schowinistlikki liialdusi (meeletusi) ette ja kas leidsid need suurt poolehoidmist?

Esimene vastus.

Peab tunnistama, et rahvuslikki liialdusi ette toodi ja peaaesjalikult ühenduses Balti mõisnikkude tegevusega 1905. a. Wiimasega taheti nimelt niisugust nõudmist põhjendada, et saklad Baltimaalt täieste wälja tuleks ajada. Sellest ei tahetud palju kuulda, et ka vähemuse huwisid Eestis kindlustataks. Wäga paljud said „enesemääramise õigusest“ nõnda wiisi aru, et eestlased omal maal neid rahwusi, mis seal wä-

hemuses on, nüüd nõndasama rõhuda võivad, kuida siamaani eestlastega tehti. S. o. seda ei öeldud muudugi mitte otsekohe välja, et eestlased nüüd teisi rõhuda võivad (mis mõisnikkudeesse puutub, siis paistis igatahes kättetafumise tahtmine läbi!), aga harutustest võis seda siiski järeldada, sest eestlased pidid nüüd täielisteks peremeesteks saama, teised, kellele Eesti maal ei meeldi, võivad ära minna jne.

Teine vastus.

Rus mina olen olnud, pole kuskil ei kellelki showinistlik argumentisid kuulnud. Kõige teravam, mida selleks ehk laudseks võiks nimetada, oleks ehk argument: „Kui kodumaal viibivates polludes distsiplin lõpulikult langeb, et nad lihtsatets rõõvlisalkadeks muutuvad, siis oleks hädasti tarvis nende vastu organiseeritud sõjariistus jõudu.“

Kuues küsimine.

Rudas waadatakse praegu Eesti sõjawäelaste ringkondades „Kiire“ wastupropaganda peale, nimelt sotsialdemokratide poolt? Kas peaks „Kiire“ wastupropaganda Eesti soldatite seas sotsialdemokratilisele propagandale kahjulik olema, seda raskendama ehk selle koguni võimataks tegema?

Esimene vastus.

Sõjameeste soov oma väeosades teenida oli nõnda suur, see näis nii põhjendatud olewat, et iga wastutõõtamine neid äritama pidi. Seda enam pidi neid äritama „Kiire“ meeste wastupropaganda, sest see paistis täieste põhjendamata olewat ja tegi seisukorda veel keerulisemaks, sest walitsuseasutustes tuli nii kui nii igapäew jälle uue arvamise ja võimalusega rehtendada. Sellest selgub, miks „Kiire“ mehel ennast tšarimus lardetaw „Kiire“ meheks nimetada.

Minu arvamine on igatahes see, et „Kiir“ oma wastupropagandaga sotsialdemokratiale kahju on teinud. Ta on sotsialdemokratlist agitatsioni sõjawäelaste seas raskendanud, sest ta ei osanud sõjawäelaste elulisi huvisid dieti hnnata ja on selle läbi sotsialdemokratia vastu umbusaldust tekitanud.

Teine vastus.

Ragu III wastasin, on selgete waadetega s-b-sid tuttaaid wähe. Fanatilisid poolehoidjad leiawad tõil dige olewat, mis „Kiir“ räägib, teised tahtlewad, lumba poolt wõtta —

„ei ole kõiges „Kiirega“ nõus, kuid ta on tööliste hääl-
kandja,“ kolmandad avaldavad imestust, mõned mõistavad
„Kiirt“ selles asjas hukka.

Minu arusaamise järel raskendab s-b-ist propagandat
ühede juures uskmatus äratades isikute vastu, kes
„Kiire“ vastupropagandale läsi ei plaatsuta. — „Mis bur-
shuiga rääkida — ta kaitseb kodanlaste kasusid.“ Sellega on
psühholoogiliselt ajud argumentide vastu marineeritud. Teistes,
kes valmis oleksid s-b-isele ilmawaatele kalbuma, äratas ta
protestitunde elule ja on pikemaid ja osawaid seletust tarvis,
enne kui ebawaateid wälja kistuda jõuad ja pinda natulene
vastuwõttikumaks teha suudad. Isegi wäiksem ring nõudis
mul enam kui nädala tööd ainult selleks, et ära näidata, et
sotsialismuus ja pöörasus üks ja sama pole. Kuid sealt kohalt
alles algab ju propaganda.

Seitsmes küsimine.

Misjugused põhjused on eestlastel selleks ette tuua, et
enbid wenelastest ära eraldada? On need tõeste kaaluvad,
wõi peab neid elulisteks mõlgutusteks pidama?

Esimene wastus.

Keeleoskamatuse on üks tähtsamatest eraldamise põhjus-
test. Keeleoskamatuse pärast on eestlasel palju raskem seda
ära õppida, mida soldati käest nõutakse. Sellesama põhjuse
pärast ei saa eestlane ennast küllalt hästi põhjendamata süü-
distuste vastu kaitsta. Et muulased oma keeleoskamatuse
pärast ennast mitte hästi kaitsta ei saa, see on ta osalt selle
põhjuseks, et neid palju sõimatakse, sagedaste ilma mingisuguse
põhjusega wõi ehl ainult sellepärast, et harimata inimesele
nalja teeb, kui teine tema sõimu peale midagi wastata ei oska.
Sa sõimajad leiawad muidugi toetajaid ja kaasategijaid „lähe-
mas ülemuses“, paelameestes.

Minu arvates on aga üleüldiselt eraldamise põhjused
wähem kaaluvad, kui eestlaste koondamise tarwidus.

Teine wastus.

Põhjused.

a) Psühholoogilised.

Mitmerahwuslikesse, wõõrakeelsesse polku kodust ära-
kistult asub soldati hingesse midagi ahastuselaadilist. Ta

tunneb enese kõigist mahajäetuna, millegile hirmsale, mille vastu ta väeti ja võimetu, ohvriks tooduna. Tõpuks muutub see ahastus tuimaks ükskõiksuseks, kus temale miski ilmas torda ei lähe. Olen kaunis palju mobiliseeritavatega kokku puutunud oma spetsialiteedi tõttu. Kõige tergemine läks tagavaraväeliste (запасные) võtmise 19.—30. juulini 1914, kus inimesed tulid, kes ju soldati aja ära teeninud. Kuid siingi oli piltisid, mis hinge katti rebida tahtsid. Nii ütles Waalu walla mees Wisnap emale, oma lastitest selga visates: „Siin om, emä, nüit talu ja kõil!“ Ahastus oli tal viimase tipuni jõudnud. Kuid, võin kinnitada, sellel polnud surmakartusega tegemist, vaid ülekohtuga, millel kõige vähe matti luulehilpu küljes pole.

Palju lõitavamad olid aga sfsseenid walgepiletimeeste, maataitseväeliste ja noorte nekrutite võtmisel, kes esimest korda pidid minema. Kui kindlustuste wanemal tööjuhatajal oli mul kahe aasta jooksul sarnastega eestlaste, lätlaste ja leedulaste hulgas palju tegemist. Mõnede sfsseenide järele pidin padrunid revolvrift välja võtma, et õhtul enesele mitte kuult pähe lasta. Lätlased väljendasid oma ahastust enam wäliste märkide abil, eestlased enam abipalunas waates, lootes, et sa temale midagi troostivat ütled, kuidagi aitad — oled ju „suur herra, tel suurte juures sõna ütelda oo!“

Oma polgus troostiks teda teadmine, et ta, kuni elab, oma inimeste seas on ja surses tuttawa silma all sureb. See on väga suur argument — välja pääsmata seisulorda vähegi vastuwõetavaks teha.

b) Keeleliselt.

Wenekeelne ümbrus ja komando raskendab mehe seisulorda mitmemõrra: 1) komandosõnades arusaamises, 2) oma kõhuste ja õiguste selgitamises, 3) oma õiguste maksmapanemises ja kaitsmises ja enese kaitsmises rgasõiguste vähemate ülemate omawoli wastu. Nii sagedaste saad kuulda, et „noh, ei saanud ära seletada, ohwitser ei saanud aru!“ ja poisil tuli süütaht püüsi all feista.

c) Rahwuskarakteri omapärasused.

1) Sõbgid, mis meile wõdrab. Mees peab harjuma uute toitubega, millest mõned, nagu seenesupp ja paastu-õli,

ifegi 3—4-aastase äraelamise peale väljakannatamataks jääwad, teised küllalt toitwad pole, nagu hommitune tee.

2) Rombed ja töö-wahe, mis konfliktide alusel ilmuvad: eestlane haarab tööst teistiti sinni, sünnib wastastikune arusaamatus ja sõim. Warsti lendawad õhus „tshuhna“ ja sellele wastuseks „purlat“. Pea igas wäeosas läheb asi rusikateni ja ifegi kuulipildujateni, nagu 1914 sügisel eht 1915 kewadel — dieti ei mäleta — Peterhofis, kus ligi 300 eestlast wenelasi tubliste rehwiisid. (Kuid see asi sumbutati ära). Marsiroodus, mis „Медвѣдь“ist“ meie polku tuli (крѣпостн. инжен. полкъ tol ajal) 1915 now. kuul, kestisid lahingud kõik tee, kuni polgus soldatid rootudesse mahutati. — Palju waenu sünnitab ka isefugune arusaamine 1) puhtusest, 2) aususest, 3) usust (kommete täitmine) ja 4) käsutäitmisest. Lõpels ülekohtune määramine „erakorraliste“ ja „majapidamise“ töötis peale ja wiimaks... paha haig, mis iseäranis õõseti piinab, nii et eestlased püüawad, kui wähegi võimalik, kasarmutes, ühinedes isekeskis, teistest eralduda. Kõik see sünnitab palju werd ja kaswatab just rahwuslist waenu eestlastes wenelaste wastu, mis sagedaste ennast põlgamise tundes awaldab. Hästi laialt tuntud nähtus.

d) Politilised.

1) Sotsialdemokratia programm nõuab, et kuni alalise sõjawäe asemele rahwamiilits seatud ei ole, nekrutid peawad ajateenistuse oma linnades ära teenima, et kohalisi garnisonisid ei saaks tarwitada ja promotseerida töölisteliikumiste mahasurumiseks. See on aabitsatõde, mis toetust ei nõua. Wene walitsus on kõik aeg sihikindlalt järgmisi kahte põhjusmõtet läbi wiinud: 1) ajateenistusesse võimalikult kaugele kodumaalt saata ja 2) mitte üle 33 prots. „muulasi“ wäeosade üksustesse toondada „sisemise waenlase wastu wõitlemise tarbe pärast“, maha arwatud üksikud wäeüksused, nagu „Krimmi polk“ (Reiskrinna Maria Feodoronna ratsawäepolk), kus kõik tatarlased on jne. ja eri-wäeosad, nagu mindõride-, sapõõride-, auto-komandod jne., kus eriteadmisi nõutakse (waata „Военная Администрація“).

2) Rääsolewal filmapilgul, kus Wenemaa wabadus sõhwi otsas ripub, on wäikerahwaste ja eraldi Eesti polgud kõige

kindlamad wabarligi toed, sest oma isalades oludes on suurvõljalased sõrdlemisi wähe arenenud ja sealjuures liig elerwad — keegi ei tea ette ütelda, mis poll homme ütleb. Kui aga „kõwa rufilas“ kuskilt ilmub, siis on nad kaunis wagurad. Iseäranis selgelt nägin seda praeguse pealetungimise ettevalmistuste ajal: Seni puiklehid roodud wastu, kuni teadmisi polnud saadud, „mis teised roodud ütlewad“. Ja kui need „poolt“ olid, siis nägin wägewaid kõnemehi kindrali ees lödisewat, kes roodusid saatma tuli.

e) Hariduslised.

Kultuuses feltkõnna, mis hariduse poolest temast madaalam, jääb eestlase haridusline edenemine kõngu, waatamata, et aega küllalt on. Selle wastu omandatuse nii kaunis palju waateid, mis kodu uueste tulewad ümber wahetada. Katsed, roodudes wõljalaste seas midagi ette wõtta, on seni itka äpardanud.

Põhijooni selleks näitab muu seas polkownik Bunatowski broschüüris „Изъ опыта текущей войны“, изд. Березовскаго 1915, peatükis „новобранецъ, какъ боевой матерьялъ“, kus ta seda materjali hindab, mis Wene kulla sõjawäe jaoks pakub. Tema otsus on: 1) „ei pea soldati pead liialt waimlise töõga wõsita. Peab temale puhkust andma 2—3 päewaks“ (s. o. iga nädal), 2) „meie soldat ei suuda lektõionisüsteemi järele midagi omandada; palju paremaid tagajärgi annab näitlik seletamine ja jutustamisewiis (наглядное пояснение и бесѣды)“.

Selle juure tuleb nende kaunis suur üksteidõisus õppimise wastu. Nii oleks siis raske ta eestlaste jaoks midagi toime panna, seda enam, et kohased jõud puuduwad, kes asja edendaksid.

f) Majanduslised.

1) Oletõid eestlased oma maal teenimas, saaksid nad tergest kodustele töõdele abiks põllutegemise juure. Nüüd tuleb mehel sagedaste 4—7 päewa pool-nälgides kõige sandemates tingimistes sõita, kuni toju saab. Siis pole tal wist suurt wõrskust lätõ lohe töõ külge pista. Kõrgemat distõiplini Eesti polkudes oletades, wõiks ristõerida kodutõõdele lastawate protõenti suurendada kuni 30—50 protõendini, sest 1—2

päewast oleks küll, et mehed kõit tarbelorral platsis oleksid. Nii saaks 1—2 wagusama kuu sees kõit peelt kodus ära läia. Esiteks oleks sel suur majandusline tähtsus ja, teiseks, rahwa närwide alalhoidmiseks. Praeguses positsionisõijas, kus ohw-rite arv sõrdlemisi piiratud mõistliku taktika juures, suudaksid rahwa närwid sarnastel tingimistel kaua wastu panna. Praegu tundub aga sõda ifegi waituseagadel, nagu tänawune kowade oli, lõpmata raskusena.

2) Kui sõda sügiseks lõpeb, on wõimatu ette kujutada, kuidas rahwas pöörasest majanduslisest kitsitusest ja tööpuudusest üle saab, iseäranis raha-ahnitsuse tõttu terawaks aetud antagonismust maa ja linna wahel silmas pidades. (Seda antagonismust püüab „Kiire“ partei ainult suurendada ja loodab sellest kõite head — kuni sotsialismuse sisseseadmiseni. Kuid lubage minul selle, kui suure hädaohu peale waadata eeltulewa kitsituse ajal.) Oleksid mehed oma kodudele lähemal, wõib olla, lähels korda mingil wiisil wastastikust toetust garanteerida.

i) Moralsed põhjused.

Oma ringkonnas on inimene seltskondlise kontrolli all. Praegu ei tunne wõdras soldat mingisugust wastutust oma ülespidamise eest meie maal — samuti ka meie omad wõdrsil. Rahu ei saa sellest teegi, kuid kahju küll, wääramata kahju üleüldse kui ka eriti sotsialismusele, — ei wõi ju loota, et kombeliselt logisew isik, kes harjunud wägiwalda tarwitama oma isiklike nduete täitmiseks, paras tugi oleks sotsialismusele, mis ometi kõrgemat ühiselu wormi kujutab.

Eriti sugreluliselt on samane nähtus — wõdras wõdra wastu tunneb enese wabana. Küsige järele seisukorda Rakweres, Abjas, Pärnus, Sahturannas, Heinastes, Walgas jne., kus nende aastate jooksul wõdrad polgud on asunud. Tehti nalja, et pärast sõda iga mees 7 naist peab wõtma, nüüd on mõnes neist punktidest asi nii muutunud, et raske on ühte saada — sest teised... Kuid naisterahwas on rahwuse raudwara; kus see tõdunema lööb, seal komponeerige surmalaulu rahwale.

k) Sõjaliselt.

1) Wõib eeldada sõrdlemisi kõrgemat dissiplini, sest Eesti iseloomus on sõrdlemisi enam rütmusetundeid, mis

distipliini alus, ja seega, kui oma otstarvet täitev organi-
satsioon, oleks polt kõrgemal seisew.

2) Reegi ei hakka vastu waidlema, et kohalise maa, keele ja rahwa tundmine suurt osa sõjategewuses mängib; üi-
sama tõsi on ka see, et eestlane oma maal wõideldes tunneb, et
ta oma maad kaitses ja mitte päratute Karpatide kuristiklute
ohwer pole.

3) Romando keeleks Eesti keele tarwitamine mõjub üles-
annete paremaks arusaamiseks ja seega täitmiseks kaasa.

l) Eelpool ettetoodud moment — a n a r h i a w õ i m a l u s
Wenemaal ja seega polkude lagunemine.

See on wõimalik ja meie kohta maksew:

1) Kui Riita all sakslastel korda läheb Wene wägedele
hoopi anda — taganemine tuleks peaaesjalikult Pihkwa peale,
kuid salgab wõiwad wägagi üle maa Tallinna ja Narwa
poole minna;

2) Riigi rahalise kitsikuse eht pankroti puhul, kus polkudel
tuleks toidu puudusel kannatada.

3) Terawama toidupuuduse filmapillitudel. Reegi ei
suuda pead pandiks panna, et need kolm juhtumist tingimata
wõimatad on. Siis on tähtis, et mehed oma maalt pärit
oleksid ja mitte wõõrad, kellele siin lõik wõõras on.

m) Demobiliseerimine.

Demobiliseerimine, kui see kord kätte jõuab, tarwitab
sahtlemata palju aega. Soldatite ja sõjawangide hulk, keda
igatiht oma koju saata tuleb, ulatab miljonitesse. Iseenesest
arusaadaw, et Eesti sõjawäelaste l ä h e d a l garnisonis ole-
mine maale ja meestele enestele wäga kasulik oleks. Siis
peaseksid mehed hoopis waremalt koju. Demobiliseerimine
wõib paar aastat wäldata. See aeg on noortel meestel selle
järele wõidetud wõi kaotatud, kas nad waremine wõi hiljemine
igatiht oma koju peasewad. Rahwa majandus kannataks selle
all raskesti, kui mehed ka weel peale sõja lõppu koju ei peaseks.

Lõpuks leian, et „Kiire“ eeldus, nagu muutussid kodu-
maale koondatud soldatid kodansuse pimedateks orjadeks, otsti-
tud põhjus ja igatahes rumal, meie demokraatiale
haawaw oskamatus ja waldus on.

Niisama rumal on ka arvamine, et Eesti sõjavägi praeguses sõjas, kus nii palju sõja-ai haawawaid kõrwalopsusid saadud, suudaks äratada militaristlik rahwusehullustust. Selleks otsege hiilgawaid wõituseid wõidurikkal sõjal, mitte seal, kus riik on sunnitud oma olemas-olu eest wiimase kaalu peale panema.

Rudas seda kõike hinnata?

Eesti sõjaväelaste soow, endid omaette organiseerida, kui iganes wõimalik, siis kodumaal, on kahtlemata taine, loomulik ja tõsiste motiividega põhjendatud liikumine, millel demokraatiline tuum mitte ei puudu. Ta on ka rewolutsionistlik iseloomu. Sest omaette organiseerimisega tõugatakse tagurline plaan, igal pool, kus waja, wõeraid soldatid „sisemise waenlase“ vastu tarwitada, ümber. Praegusel filmapilgul on just rewolutsioniline sõjavägi ise tagurlike seisutohast waadates kõige kardetawam „sisemine waenlane“. Ja kui tagurlusel — reaktsoonil — iganes korda peaks minema jälle püüde peafeda, siis hakkaks ta sedamaid sõjaväge oma endiste plaanide järele ümber muutma, uueste rooduseid ja polkuseid wõimalikkult wõerastest elementidest kokku seadma ja järjekindlalt wõeraid wõeraste vastu tarwitama. Reeleliselt ja oma elundüete poolest üksteisele wõerad elemendid ei suudaks endid kasarmutes ühendada ega kokku rääkida, nende wahel walitses wõeras waim, umbusaldus. Ja seda just reaktsoon soowib. Niisuguses õhkkonnas on tema luurajatel ja nuusturitel mõnus talitada ja sel kombel umbusalduse-wangis hoitud soldatid wõib nii hästi kasarmus kui ka wäljaspool nõnda tarwitada, kuidas reaktsoon heaks arwab.

Rahwuslifel organiseerimine ei ole — teadagi — mitte nagu ainu-abindü tagurlike peatõstmise vastu, igatahes wõib seda aga üheks abindüts pidada, ja niisugusena tuleb seda edendada.

Rahwusline sõjaväelaste organiseerimine ja militarismus.

Sotsialdemokratlisest seisutohast waadates tuleb küsida, kas rahwuslifel sõjaväelasi organiseerides militarismus mitte toetust ei leia. Militarismuse wastasena peaks sotsialdemokratia sel korral ka rahwuslifel organiseerimise vastu olema.

Sotsialdemokraatia wana ja tutaw nõudmine on: seiswate sõjawägede ärakaotamine ja kogu rahwa sõjariistu panemine.

Seiswad sõjawäed, nende alaline rohkendamine ja sõjawalmis hoidmine on praeguse maailmasõja wälja lutsunud, nagu seda kogu maailma sotsialistid kaua aega ette nägid. Seiswad sõjawäed tähendawad aga ka iga revolutsioonilise rahwaliikumise allasurumist, mahaldõmist. Seiswad sõjawäed on riigiwõimul alati läepärast ja hõlpsaste tarwitataw abindu, et ülewõimu igal juhtumisel oma läes hoida. Seiswad sõjawäed wiisid Europa suurriigid juba enne praegust sõda pankrotti, kuristiku kaldale, kuna rahwad rünlade matsukoormate all ägasid. Praegu on wõimata ette näha, kui hiiglasuureks matsukoormad pärast sõda tõusewad. Arwatawaste ulatawad nad igast ettekujutuse-wõimalusest üle. Seiswad sõjawäed on suurriikide rahwuslise schowinismuse kantid, kust rahwuslise kihutuse haisupommisid alaldõmata wälja lastakse ja itka ja alati rahwuslist waenu külwatakse. Neid nimetatakse riigi ja rahwa uhtuseks, aukaitsejaks jne., kuna nad ainult alalist sõja-hädaohtu suurendawad.

Ra rahwuslised miilitawäed ei ole ilma nende halbtus-teta. Seda tunnistawad Schweits ja Amerika. Ra Schweitsi miilitõ lasew ennast „sisemise waenlase“ wastu tarwitada, ja sealne ohwiterikoor ei ole mitte sõjalisest kiimalusest waba. Miilitawäe ülem juhatus seisab sõja ajaks parlamendi poolt walitud kindrali läes, keda auahned ja sõjarüütlikud ohwiterid ümbritsewad. Miilitawägi peab nende meeste sõna kuulma ja sagedaste küllalt tuleb ette, et täiskaswanud wabariigi-kodanikud mõne poisileseohtu tressidetakandja tujude all kannatama peawad.

Schweitsi antimilitaristid — militarismuse wastased — wõitlewad oma miilitamilitarismuse wastu suurema ägedusega, kui see mujal wõimalik on. Nad nimetawad oma miilitat Preisi militarismusega ühes reas ja ei taha nende wahel mingit wahet leida.

Meie programminõudmine, kogu rahwast sõjariistu panna, tähendas ja tähendab seda, et sõjariistus rahwas ennast laitse wõiks, nõnda kudas ta ise tarwikuts leiab, nimelt ta oma „sisemise waenlase“ wastu, s. o. oma walitsewate klasside ja selle poolt putil hoitawa klassiwalitsuse ülewõimu

wastu. Sõjariistus rahvast arwati ja arwatasse, et ta ise enese kasulid küllalt tunneb ja neid igauhe wastu kaitsta oskab.

Praeguse sõja aegu on militarismusewastane liikumine uue woolu sünnitanud, mis seda toonitab, et proletariadil isamaad selles mõttes ei olegi, nagu kodanlised isamaalased linnitawad, ja et praegune n. n. isamaa-kaitse, nagu seda iga sõjariigi patriodid jutlustawad, muud midagi ei ole, kui imperialistide kasude kaitzmine. Proletariat peaks oma läed sellest eemal hoidma ja neid ise sõdida lastma, kes sõda tarwilikust peawad. „Sga maa proletariadi waenlane on tema oma kodu, s. o. oma maa walitsewad klassid ja nende klasside walitsus. Selle waenlase wastu peab proletariat oma sõjariistad pöörama, see on proletariadi õige isamaa-kaitzmine: kapitalismuse, imperialismuse wastu!“

Wenemaa revolutsioniline sõjawägi — nõndapalju kui ta mitte tuleliinil ei wõitle — on praegusel momendil nagu sõjariistus rahwas, kes ewesele õigusi on wõitnud, kes neid weel wõita ja kaitsta tahab. Reaktzionil ei oleks tõeSte mitte misli soowitawam, kui et sõjawägi oma sõjariistad kroonu aitadesse paneks ja — rahulikut koju lähets. Siis oleks reaktzionil oma jalkade abil terge revolutsioni jällegi ära kähgistada ja uueste pukki astuda.

Wene enamlased awalbasid oma 1. nowembri manifestis 1914 järgmised kolm peandudmist: demokraatlik wabariik (õdigile rahwustele ühesugune õigus ühes täie enesemääramise õigusega), suurmaamanduse ärarõdmine ja kahelsatunnilise tööpäewamaksmapanemine. — Ka teised sotsialdemokratilised woolud peawad need nõudmised omaks tunnistama.

Sellega tunnistame meie aga, et meil meie isamaa saatus ometi üksildine ei ole: me tahame temast demokraatlist wabariiki teha! Ja me oleme teel selle täidesaatmise poole. Kui me nüüd sõjariistad maha panekime, siis saaks demokraatlise wabariigi saatus küsitawoks, revolutsion wõiks õnduda, nagu 1848 Berliinis, kuna kindral Mannteuffel rahwa läest sõjariistad ära lastis wõtta. Ei! Nõnda ei tule meie antimilitarismust mitte mõista.

Eesti rahwas soowib wabariigina Wene wabariigt osariigiks saada. See on revolutsioniline nõudmine. Nagu

asjaolud senini näitavad, ei ole meil selles asjas mitte suuri kingitusi oodata. Rõdige paremal korral saame seda, mida me enesetele võidelda suudame, teadagi, kõigi kombinatsioonid filmas pidades. Selle juures ei ole tõeste mitte ükski, kas Eesti sõjaväelased-kodanikud üksahaaval Wenemaa sõdatite miljonite seas laiali on või on nad suuremate hulladena omaette organiseeritud, veel parem aga: võimalikult suurel arvul kodumaal ja pealinna läheduses.

Oleks suur eksitus arvata, et Eesti sõjaväelased, s. o. suuremalt osalt proletarlased kroonu mundris küll selle poolt on, Wenemaad demokraatlikult vabariigiks muuta, oma kodumaad aga mitte. Ma arvan, suuremale hulga Eesti sõjaväelastele tunduks niisugune hindamine haavamisena. Ka see on minu arvates eksiarvamine, kui meie oma kohalikes revolutsioonilistes nõudmistes ja plaanides siin viibivate Wene sõdatite poolt suuremat ja revolutsiooni vaimus kindlamat tuge ootame, kui meil seda oma Eesti proletarlaste poort kroonu kuues oodata oleks.

Ma olen selles arvamises, et meie praegusel filmapilgul antimilitaristiaust mitte nõnda ei pea mõistma, et sõjaväelaste koju kutsuda ja sõjariistu käest ära anda, vaid otse selle vastu: sõjaväelased organiseerigu endid võimalikult suurtes hullades rahvuste järele, kogugu endid nõndasama võimalikult arvu-rikkalt kodumaale — demokraatliku vabariigi ülesehitamise sihis. Ja kui lord väeosadest lahtumise aeg tuleb, siis võtku iga soldat oma käsi-sõjariistad ühes. Neid võib ikka tarvis olla. Parem, kui need sõjariistad igatühel läepärast on.

Eesti sõjaväelaste revolutsioonilise vaimu juures ei tohi kahelda ega ole asja kahelda. Rahtlemata on tarvilik selles sihis tööd teha: päid revolutsioneerida ja filmi poliitiliselt selgitada. Seda tööd on meil aga kergem teha, kui soldatid rahvuste järele organiseeritud on. Meil on põhjust küllalt selle poolt olla.

Proletariadi kohused oma wendade vastu „luninga-kuues“.

Proletariadil on kohustusi ka nende oma wendade vastu, kes „luninga-“ ehk „kroonu mundris“ teenivad. Riigivõimu

raudne mõju on nad kasarmutesse ja nüüd sõjaväehale saanud. Wabatahtlikult on ainult mõned wähesed kirju mundri sisse läinud. Ja oma elukorra parandamiseks ei saa soldat nii hästi kui midagi teha. Tema saatus sunnib teda — kannatama ja sõna kuulma. — Antimilitarismus ei ole mitte soldati vastu sihitud, waid selle wõimu vastu, mis inimesest ainult weel elawa masinaosa järele jätab, niipea kui ta temale kirju mundri selga on toppinud. Seda suurema hoole ja energiaga peawad teised, kelle saatusst mitte „paelamehed“ ei juhi, sõjawäelaste elu ja seisutorda parandada püüdma. Seda ei ole ka kõige suuremad militarismuse wastased unustanud. Saksja sotsialdemokraatiline riigipäewa fraktsion tarwitas iga juhtumist, et proletarlaste saatusst „kuningatuues“ kergendada. Ta paljastab armubeitmata waljusega soldatite peksmist ja nendega metfrikult ümberkäimist; nõudis sõjawäe kohtuasju kodanliste kohtute kätte anda, latsus teenistuseaja lühendamist teoks teha, soldatite naeruwäärt madalat „palka“ tõsta jne. Schweitzi sotsialdemokratiasst võib sedasama ütelda, iseäraldi ka just nendest parlamendi liigetest, kes ise endid enneminne karistada lastsid, kui et nad miilitsteenistusesse oleksid läinud. Kui aga miilitseameeste elukorra parandamise küsimused ees olid, siis astusid ka iga kord need antimilitaristid selle eest südilt wälja.

Cesti sõjawäelaste kodumaale asendamine tähendab nende elu kergendamist, nende olemist olemisewäärilisemaks muutmist. Nõnda tunnewad ja tunnistawad Cesti soldatid seda ise. Ja — me peaksite ometi oletama, et nad ise seda kõige paremine teawad, mis parem, mis halwem on. On aga lugu nõnda, siis on proletariadi kohus ka oma poolt selleks kaasa awitada, et kroonu tuue proletariati tdepoolest kätte saadama eluhõlbustuse osaliseks saada wõiks. Kuidagi ei tohiks aga seda ette tulla, et wabriku ja tödloja proletariati kasarmu proletariadile laitaid jalgade wahete looppima hakkab ja selle püüdmissi talistada latsub. Kasarmu proletariadil on täielik õigus loota ja oodata, et wabriku proletariati teina püüdmissi miihästi moraaliliselt kui ka tegelikult toetab. Selle juures on — teadagi — tingimiseks, et kasarmu proletariadi kawatsused wabriku proletariadi vastu sihitud ei tohi olla. Meie ei suuda aga selles proletariadile mingisugust hädaohtu näha, et Cesti sõjawäelased suuremal arwul kodumaa kasarmutesse

ihaldavad, oletades, et nende kannatuselü kodumaa kasarmutes ometi vähelese meelditavamaks, paremaks võiks muutuda.

Eesti sõjaväelased ei taha sellega muud, kui revolutsionis võidetud vabadust, vaba enesemääramise õigust ka ise ja oma kasuks tarvitada. Ja seda peaks neile meie poolt teelata?

Eesti põllude asutamine ja Eesti sõjaväelaste Eesti-maale organiseerimine leidis Tallinna Eesti tööliste poolt, kes endid enamlaste nime all „Kiire“ ümber on organiseerinud, läredat vastuolemist ja hukkamõistmist. Urwatavaste on siin mingisuguse eeskütusega tegemist. Sest põhjendused, mis Eesti põllude vastu ette on toodud, on nõrgad, mutmed räägiwad koguni enamlaste taktika vastu.

Nõige tähelepanemiseväärilisem argument Eesti põllude vastu on järgmine: Eesti kodanlised klassid tarvitavad sõjaväelasi tagurlisteks otstarveteks ja rahvusetunde liialduste tõstmiseks.

Nõige pealt tohiks oletada, et Eesti sõjaväelased Eesti-maa autonoomia teostegemisel toeks oleksid. Ma mõtlen siin — muidugi teada — moraalilist toetust, ei mitte piisutikkust. (Need peaksid selle juures targu tuppe jääma.) Kui meie autonoomia nõudmist ainult kodanluse ajaks peame, siis on neil sõjaväelaste poolt tõesti tuge loota. Aga autonoomia ei ole mitte ainult kodanluse asi, vaid selle juures on ka proletariat huvitatud, autonoomia nõudmine on ka proletariadi nõudmine. Sellega saab siis sõjaväelaste moraaliline toetus ka proletariadi nõudmisele osaks.

Wõimalik on, et kodanline seltskond kodumaale loondataud Eesti sõjaväelasi oma iluavaate ja selle huvide toetuseks tarvitada mõtleb. Selle juhtivate eestvõtjate meeles võivad niisugused soovid ja lootused mõlluda. Aga enam kui küsitav on, kas nende soovid ja lootused täide läheksid. Et ole ometi soldatid „proletarlased kroonu mundris“, praegusel ajal peale selle täis revolutsionilist tuld ja revolutsionis võiduiha. Et Eesti sõjaväelased suuremalt osalt talupidajad ja nende pojad oleksid, nagu vastu olles kiriutatud, ei või õige

olla. Nagu mujal maailmas, nõnda kaalub ka meil proletariat jõutama olluse kaugele üle. Maa kogufondadest kirjutati, et ilma maata elanikkude arv seal maapidajatega võrreldes nagu 3:1 ehk koguni 4:1 vastu on, teiste sõnadega, 75—80 protsenti. Linnades kaalub proletariat kodanlistest kihtidest umbes sedasama võrt üle. Kuidas võib oletada, et kodanliste elementide ja proletariadi arvuline vahelkord sõjaväelaste seas teistfugune oleks? Minul näib see päris võimatu olevat! On aga sõjaväelased kodumaal, siis — teadagi — algab nende seas kihutisetõõ. Kui kodanline element ilma meiepoolse vastukihutuseta soldati peale mõjuda võib, siis on ju võimalik, et tähtis osa proletarlastest, kelle poliitiline ilmavaade alles väljaarenemata on, nende poole kalduks. Tähendab: see on võimalik, aga mitte just tõenäolilik. Maa valimised — nii halvad ja nii ilma tõsise meiepoolse propagandata kui neid ka toimetati —, aga veel enam praegu lõpetatud linnadewalimised andsid sellest ometi ilusa tunnistuse, et proletariat ennast mitte nõnda hõlpsaste võrku meelitada ei lase. Just kodumaale loodatud sõjaväelaste seas oleks sotsiaaldemokraatial hea agiteerimisevõimalus ja ta tohiks sellest tõige paremat wilja loota. Nõnda oleks võimalik igale katsele vastu astuda, kui kodanlased oma tagurliisi, rewolutsioonile vastu sihitud plaanid Eesti sõjaväelaste abil läbi wia katsufsid.

Meil ei ole mingit põhjust arwata, et Eesti sõjaväelased wähem rewolutsioonilist waimu ja tuld on omandanud, kui Wene sõjaväelased! Nõndatäua kui wastukõnelewad tunnistused puuduwad, oleks sotsiaaldemokratia poolt taktita ja partei agiteerimisele otse kahjulik Eesti sõjaväelaste seas reaktsiooni poole kalduwat waimu oletada. Mina arwan, et reaktsioon — tulgu ta kustpoolt ta tuleb — ennast Eesti sõjaväelaste peale tõige wähem toetada võib. Ma ei taha sellega mitte ütelda, nagu oleksid Eesti soldatid juba walgustatud sotsiaaldemokratid. Ei! seda mitte. Me teame tõõl, et sotsiaaldemokratiline filmadeselgitamise tõõ senini põranda-alune tõõ oli. Eestis ei ulatanud see tõõ tõõeste mitte wäga kaugele. Ja Wene kasarmus ei olnud seda tõõd eestlaste keel dieti weel tegema alatudki. Wenekeeljel kihutus-tõõl ei olnud aga sellepärast tagajärgi, et eestlased Wene keelt ei oska. Alles rewolutsiooni wõiduga oleks seda walgustamisetõõd ka sõjaväelaste seas järjetindlast tegema wõinud

hakata. Ja meil oleks see tšš hoopis kergem olnud, kui Eesti sõjaväelased meile ligemale oleksid asunud. . . . Üks osa neist asub nüüd ajutiselt Rakveres ja selle ümbruses. Meie agitatorid peatsid seda rohkem filmas pidama.

Tuleliini nõrgendamine.

Wõimalik küll, et suurem wäeosade ümberpaigutamine sõjapidamises tülinat sünnitab. Aga kui just enamlased niisuguse argumendiga tulewad, siis tunnistab see, et neil — tšžste kaaluwatest argumentidest puudus on. Gest — tuleliini nõrgendamine ei tohiks ju neile wastumeelt olla, kuna nad ju — mis ka minu arwates õige on — wastatute edasitapmise wastu on. . . . Üleüldse ei ole see meie poolt kaalutaw küsimine, kas ja kui laugelt Eesti sõjaväelaste kodumaale loondamine tehniliselt wõimalik on wõi mitte. Seda peawad teised inimesed otsustama, kellel see just ülesandeks on. Et see just wõimata ei olnud, seda tunnistab see, et lühikese aja jooksul u. 10.000 meest Rakveresse kogusid, ilma et see jumal teab kui suurt segadust oleks sünnitanud.

Eesti polgud ei suuda isamaad kaitsta.

Minu arwates peaks isamaa tulisem kaitmine ja kõik teised sõjalad kaunistused, mis mõnelt poolt asjale juure on pandud, enam tahapoole liikatama. Need on tuttawad tagatrepi-politika argumendid ja neid tarwitawad ikka iseäranis agarad nõumehed, kes ministrid, wäeülemaid rumalamaks peawad, kui need tšžpoolest on, ja keda nad oma ilusalt kõlawate ettekannetega üle trumbata katsuwad. Enamaste ei usu neid plaanisid aga keegi muu, kui nemad wast ise. Seadagi, et ka Eesti sõjaväelaste seas niisugustest isandatest puudu ei ole! Tuttawa tragiduse abil, mis puuduliku asjatundmisega sagedaste käsiläes käib, ostawad niisugused isandad endid „juhtivatele kohtadele“ upitada, misläbi nende kõlksõnad laugemale ulatawad.

Et Eesti sõjaväelased ise, s. o. oma suures enamuses seesugust mõtet oleksid awaldanud, ei ole mitte teada. Iga soldat, kellel sõjapidamisest wähegi aimu on, teab seda ilma iseäraliste seletusteta, et Eesti sõjaväelaste hull, kui nad ka

lõik kodumaale asendataks, Baltimaad mitte kaitsta ei suuda, kui vastased väed selle täielikult tarvilikult teeksid.

Suwitam on see vastuväide selle poolest, et Eesti enam-lased isamaa võimsa kaitsemise pärast muresse löövad!

**Eesti sõjaväelaste seas olla palju kelmisid, keda kodu-
maalt eemal hoida kasulik olla.**

Uksaldatawate inimeste poolt kinnitatakse, et — tõega — ka seda vastuoleku põhjenduseks olla tarwitatud. . .

Rahitlemata tuleb oletada, et sõjaväelaste seas „kah-
laste“ isikute arv mitte väike ei ole. Kasarm ja sõjaväli ei ole kunagi moraaliasutustena kuulsad olnud. Hoopis selle vastu. Sõda on kõlbluse mahakiskuja. Suurte sõdade aegu ja nende järel on ikka kõlbluse ja morali langemise üle ka-
watud. Arwatavaste kannatab eestlaste-sõjaväelaste moral-
tõige selle all rängaste. Uga ometi ei ole mingit põhjust
arwata, et see just eestlaste seas iseäraliselt kardetawa kraa-
dini tõusnud võiks olla ja et just sellepärast Eesti politude
vastu peaks olema.

Kui sõda tõd lõpeb — ja me loodame ja soowime
ometi lõik, et ta õige pea lõpeb —, siis tulewad ju ometi
lõik tagasi, keda surma kare käsi õnnelikult tabama pole ula-
tanud, s. o. siis saame ometi niihästi „niiju“ kui ka „umb-
rohu“ eneste sekka tagasi. Ja — lootuse järele — ei ole meil
ju ka siis weel shandarmisid ja urjadnikuid olemas, kelle juu-
rest harilikult abi otsiti, kui „kahlaste isikutega“ tegemist oli.
S. o. meie peame nad siis ometi kodumaale tagasi lastma,
ilma et seefugust „sõelumisewõimalust“ oletada saaks. Tõdeli-
kult ei võiks seda ju ka tõige suuremad moralikütid läbi wiia.
Ei mäsja selle wäite juures peatada, ta langeb iseenesesse
kõttu.

Rõkkuwõte.

Sõjaväelaste rahvuslifelst organiseerimine ei ole mitte
niisugune küsimine, millele sotsialdemokratia vastu peaks
astuma. Nõndakaua kui rahvuslifelst organiseerimine mili-
tarismuse põhjusmõttelikku edendamist ei tähenda, nõndakaua

tui see lasarnu proletariadi elu kergendamise sihil sünnib, peab sotsialdemokratia seda toetama. — Rõige esimeses liinis tähendab sõjawäelaste organiseerimine rahwuste järele tsaarivalitsuse wäewõimu praktika ärataotamist, mis oma poolt revolutsiooni wõitude kindlustamiseks kaasa arvitama peab.

Eesti sõjawäelaste eraldi-organiseerimise soow on sõjawäelaste eneste soow. Selle algatus on demokraatlisel alusel tekkinud; kogu eraldi-organiseerimise liikumist wõib ja peab demokraatliselt nimetama. Ka sellest põhjusemõttelikkust seisukohtast waadates ei wõi sotsialdemokratia selle vastu olla.

Eesti sõjawäelaste eraldi-organiseerimine awab sotsialdemokratiale sõjawäelaste ridades laialise kihutuswõimaluse. Zuba seda ühinda filmas pidades tuleb sotsialdemokratial eraldi-organiseerimise wõimalust toetada.

Meie kodumaa ja rahwa majandusliked, kulturalised ja poliitilised huwid wõidaksid selle läbi, kui Eesti sõjawäelased suuremal arvul — ja wõimalikult pea — kodumaa garnisonidesse elama wõiksid asuda. Ka seda küige peab sotsialdemokratia filmas pidama ja oma poolt toetama.

Et kodanliked kihid sõjawäelased kodumaal kergeste oma mõju alla saatsid ja et nad sõjawäe-osaõid oma eriplaanide läbiwiimiseks tarwitada wõiksid, seda on praegu raske ette näha. Sotsialdemokratia peaks ja saaks niisuguste katsete vastu astuma ja temal ei wõiks — wabadust tarwitades — mitte raske olla seesuguseid tagurliisi plaanisid tühjaks teha.

Sõjawäelaste eraldi-organiseerimine on kõige pealt sõjaja küsimus, selle ligemad sihid on praktilist laadi. Nende praktiliste kawatsuste poolt olles ei anna sotsialdemokratia oma militarismusewastast seisukohta mitte kätt ära ega lahku militarismuse- ja sõja-wastastest seisukohtast mitte tarwa-wäärt. Rahwuslikelt eraldi organiseeritud sõjawäelaste ridades oleks ka militarismusewastast kihutuswõõd kergem teha, nii et ka sellest seisukohtast waadates sotsialdemokratia asjaga peri wõib olla.

